

**Čtvrtá přednáška: Filosofie programová, filosofie útěšná
(13. 3. 2003)**

Minule: *Doplňěk:* Víra a věření – Atény a Sparta – Aristokraté a demokraté, *Nový materiál:* Dědictví řeckých filosofů – Filosofie hlavního proudu: Platon a Aristoteles – Filosofie útěšná: Epikurus a Stoikové

Osnova na dnešek: *Doplňky:* Byl Sokrates sofista? Nedokončeno z minula: Filosofie hlavního proudu, Platon a Aristoteles – Filosofie útěšná: epikurejci a stoikové; *Nový materiál:* Starý Řím a zemědělské ctnosti – Rozmach Říma zápasícího, pád Říma vítězného – Sobectví a solidarita: hledání poslání – Stoicismus jako alternativní víra

(i) Otázka z minula

Byl Sokrates sofista?

Začněte otázkou: kdo je sofista

člověk, kterému nezáleží na pravdě, ale na prosazení vlastního názoru který má za to, že není pravda, jen nejlepší argumenty

Byl S. sofista?

byl za to odsouzen, zpochybňuje nárok kterékoliv věty být pravdou samou
ALE trvá na *hledání* pravdy: jako Hejdánek: pravdu nemáme, je nad námi

Jsou přírodovědci sofisté?

Netvrdí, že mají pravdu, jen nejlépe doloženou hypotézu, nemyslí si, že pravda „je“, snaží se jen stále lépe popisovat

Je Richard Rorty sofista?

Podle něho pravda není, nemá žádné metafyzické zakotvení – to znamená, že morální ideály závisí na nás, musíme za ne ručit životem
(Galileo mohl odvolat, filosof musí jít na hranici.

Kdo byl sofista? závěr: nálepky patří na zavařeniny, ve filosofii nenálepkujte, řekněte, co zastával

(ii) Řecký filosofický odkaz: filosofie hlavního proudu a sofistika, její stín

Platonismus jako zásadní možnost filosofování, kterou Platon náhodně uskutečňuje

nejde nám o hypotetické „co tím P. sám myslel“ (*mens auctoris*), nýbrž o to, o čem v životě, v *lidském prožívání*, by to mohlo být (ať tím P. myslel, co chtěl). Co v našem zakoušení odpovídá myšlence ideje? **jak prožíváme ideje? (či cokoliv z filosofie)**

→ Zásadní přínos platonismu I: představa ideálních možností či „ideí“

Vychází z předpokladu srozumitelnosti skutečnosti – skutečnost není nahodilá nahodilá mohou být fakta. jako skutečný trojúhelník avšak fakta (tj. chaos jednotlivin) jsou srozumitelná, protože vstupují do zásadních (logických) možností

nahodilé jednotliviny jsou příklady nutných vztahů

viz. protilehlé úhly rovnoběžníku, ale také odmítnutí svévolného ubližování

ne „existence“ v nebeském muzeu (Theatetos) nýbrž reflexe prožitku:

v jednotlivinách rozeznávám zásady, principy, funkce, nejlépe niky:

život vytváří určité niky (např. „něco k snědku“), do nichž chaotické jednotliviny vstupují (rohlík), stávají se srozumitelné (rohlík jako něco k snědku)

→ Zásadní přínos platonismu II: *Wesenschau*:

rozpoznání, že tyto ideje můžeme nazřít, přímo vidět

nejde o abstrakce ze skutečného, nýbrž ideál odvozený z možného

Idea vodotěsné lodi není odvozená od děravých, nýbrž z možnosti přepravy suchou nohou!

Normativní soudy jsou možné, protože ideje se neodvozují z jednotlivin, nýbrž jim předcházejí – život vytváří potřebu (inku, ideu), tu se snaží naplnit jednotliviny více či méně úspěšně

Idea není součástí času, jako fakt (trojúhelník, který někdo nakreslil, někdo smaže) nýbrž vstupuje do proudu jednotlivin v čase jako *věčnost protínající čas*: trojúhelník jako fakt v toku času, trojúhelník jako idea, vstupující do času

Sein ist nicht nur Zeit, sondern ein Durchschnittspunkt der Zeit und der Ewigkeit!!

proto věčnost není prodloužením času
čas horizontála, věčnost vertikála, danou skutečnost (Tatsache u Hus., actual occasion u Whiteheada) mohu nazřít v souvislosti času (vzniku, průběhu, zániku) nebo jako zásadní možnost, eidos, Wesen

→ **Zásadní přínos platonismu III: že ideje jsou nejen geometrické a matematické, nýbrž především morální**

Podle Platóna idea všech idejí není číslo (jako u Pythagory) nýbrž Idea Dobra i morální kategorie jsou ideální možnosti, niky které je možné nazřít, ne mystickou intuicí, nýbrž přímým náhledem (Hus. Wesenschau) a které mají svou nezávislou, a priori platnost, jednotlivé situace vstupují do ideální šablony

To znamená že ani souhlas všech nemůže odvolat zásady jako Nezabiješ!
(Ani souhlas oběti neospravedlňuje vraždu!)

Souhrnem: **platonická složka našeho dědictví: ideje, nazřitelné, morální**

* * *

Aristotelická složka: nezastupitelnost výskytu

Jednotlivina není jen stín ideje, má svébytnost – třicet (?? snad tři) skutečných tolarů má něco, co tři totožné ideální toлары nemají
odtud idea přirozenosti, pro Platóna nepochopitelná (pro toho řád = ideální)

Vyskytující má vlastní řád, který se projevuje v pravidelnosti výskytu
Přirozený řád (příklad šípu) který přechází v představu morálního řádu (ta platónská)
představa přirozených lidských práv: Aristotelovo pojetí přirozeného řádu umocňuje Platonovo pojetí Ideje Dobra
Dobro se projevuje (ztělesňuje) v pravidelném výskytu, je poznatelné

Souhrnem: dědictví hlavního proudu: především otázky - co je opravdové? co pravdivé? co dobré?

Jádrem je *úsílí* o pravdu, ne vlastnictví dogmatu

Proto sofistika nedělitelná část hlavního proudu – zpochybňováním chrání před dogmatismem, udeřuje filosofii jako *úsílí* o pravdu

O sobě může sofistika být buď laciný cynismus nebo střízlivá odpovědnost
věříme opravdu, že nějaká pravda je? nebo si nalháváme ze zvyku?

Hlavní přínos sofistiky může být odvaha ručit za pravdu životem,
avšak také negativní přínos ve zpochybňování dogmatismu
(tzv. metodologická skepse)

(iii) Řecký filosofický odkaz: filosofie útěšná

Programová filosofie usilovala o celkovou orientaci
jejím subjektem je jednající subjekt, který potřebuje rozhodnout
proto od začátku má praktickou orientaci: vychází z potřeby, je to filosofie praktického rozumu

Útěšná filosofie neusiluje, snaží se jen smířit, najít způsob, jak žít s tragickým osudem, vyhnout se utrpení
jejím subjektem již není jednající subjekt, jen pozorovatel, který se snaží o odstup, vyhnout se angažovanosti
je to filosofie poražená (lidově, která „to vzdává“)

Rozdíl: rozum útěšné filosofie není orientovaný potřebou a úsilím o řešení
je to rozum neangažovaný, pozorující, příp. ironizující

Základním daným tu je vědomí tragického osudu
milujeme to, co pomíjí

Protože bytí je průsečík věčnosti a času, je třeba se ptát na nadčasové zakotvení (věčnou možnost) i na příčinu v čase: co věčný, co bezprostřední kořen tragického pojetí života?

Nadčasový kořen tragického vědomí: člověk chápe věčnost, avšak žije v čase:
z hlediska věčnosti je život stálé pomíjení

Ten umocňuje v čase daná příležitost, na kterou se vymlouváme, abychom nemuseli čelit nadčasovou tragičnost života

Tak dobová situace, v níž i relativní stabilita padá

Rozpad známého řeckého světa, konec říše římské, ale také pád ustálených pořádků vytváří pocit, že není možné naplnění v tomto životě

(Příklad Bílé hory: předbělohorské Bratrské zpěvníky se soustředí na život s Bohem, pobělohorské na posmrtnou odměnu!)

V konkrétních případech lidé vždy viní určitý prvek – macedonskou převahu v případě Řecka, bělohorskou porážku, „mnichovskou zradu“: to utěšuje, měli jsme halt smůlu
Jenže skutečnost jiná:

- městský řecký stát nevyhovoval potřebám celoegejského obchodu
  - feudální struktura stavovského státu nevyhovovala potřebě centralizované moci
  - nacionální ideologie nestačila mnohonárodnímu Československu
- Mnichov zachránil – problém obrany a obnovy

Problém: svět všeho, co jsme měli rádi, se zhroutil
Jak se vyhnout zoufalství?

Epikurus, epikurejství, atomismus

odejít z „velkého“ života, najít spokojenost v malém
zahradní symbol: za zdmi se svět rozpadá, to vše zeď vylučuje: jen klidné myšlenky, klidný hovor

Smrt vnikne, leč netřeba se jí bát: když je, nejsem, dokud jsem, smrt není

Podle toho i teologie a metafyzika

není Boha, duše jsou jen velmi jemné atomy, všechna skutečnost náhodný shluk atomů (s háčky)

protože náhodný, nemá smysl ale také není nesmyslný

[epikurejská epistemologie: slupka věci uhoď na oko, vtiskne se]

to se opírá o metafyziku, kterou rozvádí Lucretius: O povaze věcí, De rerum natura
Kde kdo cítuje, málo kdo čte: čtete uvidíte:

Lucretius se jen okrajově zabývá atomistickou fyzikou, jeho důraz je, proč není třeba se bát smrti!

Epikurejské hody: chléb, voda, sýr: prostá přání lze uspokojit

strategie uspokojení omezením tužeb: náš problém: volíme opak,
nemůžeme mít dost (vzor hodů: Lukulus)
To se rozšiřuje na *apraxia*, nečinnost

Řecký problém: atomismus nepřesvědčuje, zkušenost ukazuje
přítomnost posvátna, věcí ne atomů
Teprve až teoretická představa nahradí zkušenost, stane se
přesvědčivým
krom toho, kdo si může dovolit apraxii v zahradě?

Přesvědčivější útěšná filosofie: Stoicismus

V Řecku výrazně učení útěšné: jak uniknout utrpení
Jeho východisko: člověk trpí zklamáním nereálných očekávání. Vzdát se očekávání, nebude zklamání
Stoikové nepřebírají epikurejský atomismus: je příliš kontraintuitivní
Místo toho: víra v nutnost
(zkuste útěšnost: nebylo vyhnutí – smířit se s nevyhnutelností)
Všechno se odvíjí nutně, v souladu s logos (tady ne slovo, nýbrž řád)
s nutným řádem vesmíru, který je jeho racionalitou – i pád vrabce
i člověk je součástí kosmické nutnosti
jen city jsou chaotické, bouří se – a následně trpí
smrt dítěte jako příklad
řešení: *ataraxia*, resignace na cítění
člověk nese v sobě jiskru božského rozumu, může překonat city vědomím,
že cokoliv se stalo, stalo se nutně:
dělám vše, na ničem mi nezáleží

Otřesný egoismus řeckého stoicismu
římský stoicismus jiný, podřizuje chaos světa rozumu – zachránil říši na dvě století
renesanční stoicismus optimistický, stane se podnetem víry v pokrok: racionalizaci světa

Zatím: naše evropské řecké dědictví
ideje z platonismu, přirozený řád z aristotelismu, útěcha atomistů a pevnost stoiků
poznáváte Kiplinga??

Příště: Řím a Římané. Co se stalo s řeckou filosofií a židovskou vírou v Římě?